

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Samhällskunskap

”För barn är det ju inte konstigt, men det är ju inte det man helst vill prata om på ett utvecklingssamtal, så kan man väl säga”

Ett interdisciplinärt examensarbete om förskolans arbete med barns sexualitet

Examensarbete i Samhällskunskap
Termin: Vårterminen 2009
Författare: Linnéa Macellaro
Handledare: Karl Malmqvist
Antal ord: 10 000

Tack till:

Min älskade underbara Johan för att du finns och vi har så kul tillsammans!

Mamma och Pappa för att ni alltid finns där!

Hanna Sjögren – Min kusin som själv skrivit uppsats (i statsvetenskap) denna termin och som är expert på kvinnofrågor i mellanöstern. Stort Turkietfan och en fantastisk längdskidåkerska. Hon har läst och kommenterat min uppsats. Hon har varit ett stort stöd i det avslutande arbetet med uppsatsen.

Gunnel Olausson – Min moster som arbetar med grafisk form, hon har läst och kommenterat min uppsats samt gett sina synpunkter på uppsatsens layout.

Ragnar Rislund – Min blivande svärfar som i vedeldandet läst och kommentera min uppsats.

Carina Rislund – Min blivande svägerska som mellan Chalmers, familj och andra uppdrag tagit sig tid att läsa min uppsats och ge mig värdefull feedback från en rutinerad handledare.

Frida Johansson – Min barndomsvän och syster som mellan amningar och blöjbyten läst och kommenterat min uppsats. Som utbildad förskollärare har hon haft många viktiga synpunkter.

Emma Öbrand – Min vän med ett ständigt leende som läst och kommenterat min uppsats. Hon har hela tiden poängterat hur intressant ämnet är.

Maria Burström – Min vän och tidigare kollega i uppsatsskrivande. Lärare i Barn- och fritidskunskap och svenska. Hon har läst och kommenterat min uppsats, framförallt dess formalia.

Charlotta Green – Anställd på RFSU Göteborg och en av mina inspirationskällor till uppsatsen. Har kommit med flera viktiga poänger under uppsatsens gång.

Richard Pettersson – Min fotbollsälskande klasskompis som läst och kommenterat min uppsats. Men som jag också diskuterat eventuella övergångar och intressanta matcher med.

Martin Stättevik – Min klasskompis och en fantastisk berättare som läst och kommenterat min uppsats. Han var ett särskilt stöd under kursen Globala frågor och mänskliga rättigheter som jag läste samtidigt som jag skrev uppsatsen, då vi grupperarbetade tillsammans.

Karl Malmqvist – Min handledare som hjälpt mig att forma en bra uppsats och som kommer från samma fantastiska stad som jag, Umeå.

Helena Rhodén – Handledde mig vid ett tillfälle i början av uppsatsarbete innan jag fått Karl som handledare. Detta enda tillfälle gav mig dock mycket att tänka på i samband med utformandet av de första tre kapitlena i uppsatsen.

Intervjupersonerna – Engagerade och framåtsträvande förskollärare som vill barnens bästa. Självklart var deras svar till otrolig nytta för min uppsats, utan deras svar hade det ju inte blivit något resultat.

Dessa personer har bidragit **OTROLIGT** mycket till uppsatsen och gett mig viktig feedback som utvecklat och utmanat mitt arbete med uppsatsen. Jag är skyldig dem ett stort:

TACK!

ABSTRACT

Titel: ”För barn är det ju inte konstigt, men det är ju inte det man helst vill prata om på ett utvecklingssamtal, så kan man väl säga” - Ett interdisciplinärt examensarbete om förskolans arbete med barns sexualitet

Författare: Linnéa Macellaro

Kurs: Examensarbete i samhällskunskap

Omfattning: 15 högskolepoäng

Termin: Vårterminen 2009

Handledare: Karl Malmqvist

Bakgrund: Jag vill i uppsatsen lyfta vikten av att förskolan arbetar med barns sexualitet. De idealtyper utifrån teorier och tidigare forskning som jag skapar visar hur förskolan bör arbeta med barns sexualitet. Den tidigare forskningen saknar dock forskning om hur personalen arbetar.

Syfte: Mitt syfte med uppsatsen blir således: Att ta reda på hur personal i förskolan arbetar med barns sexualitet och tillämpar idealtyperna, samt vilka svårigheter de stöter på i arbetet.

Utifrån mitt syfte skapar jag följande huvudfrågeställning: I vilka avseenden tillämpas idealtyperna? Och följande delfrågeställningar 1) På vilket sätt arbetar personal i förskolan med barns sexualitet? 2) Vilka syften har de med arbetet? 3) Vilka problem upplever personalen i arbetet?

Metod: Jag har gjort en beskrivande studie med kritiska fall under gynnsamma omständigheter. Jag valde att göra kvalitativa, halvstrukturerade intervjuer med personal i 6 av Linnéstadens förskolor. I min intervjuguide hade jag 7 olika teman. Mitt resultat analyserade jag med hjälp av idealtyper.

Resultat: Min studie visar att personal i förskolan använder sig av delar av idealtypernas arbetssätt men att de inte kopplar arbetet till sexualitet. Personalen upplever att det är svårt att prata med föräldrar om barns sexualitet. Mitt resultat visar att idealtyperna i dagsläget är svåra att i sin helhet genomföra i dagens förskola, framför i förhållande till föräldrar. Personal i förskolan behöver kunskap och ett gemensamt förhållningssätt för att arbeta med barns sexualitet och kunna klargöra vikten av arbetet för föräldrar.

Sökord: Barn, sexualitet, förskola

INNEHÅLL

1. INLEDNING OCH PROBLEMMOMRÅDE	1
2. TEORETISK ANSATS OCH TIDIGARE FORSKNING	3
2.1 Sexualitet	3
2.1.1 Utgångspunkter för uppsatsen	3
2.1.2 Barns sexualitet	4
2.2 Idealtyper av arbetssätt	5
2.2.1 Allmänt för idealtyperna	5
2.2.2 Förebyggande arbete mot sexuella övergrepp	6
2.2.3 Självbild och identitet	6
2.2.4 Könsroller	7
2.2.5 Benämning	8
2.2.6 Nakenhet	9
2.2.7 Sexualundervisning	9
2.3 Inom- och utomvetenskaplig relevans	10
3. SYFTE OCH FRÅGSTÄLLNINGAR	11
3.1 Utgångspunkter från teoretisk ansats och tidigare forskning	11
3.2 Syfte	11
3.3 Frågeställningar	11
4. DESIGN, METOD OCH MATERIAL	12
4.1 Design	12
4.1.1 Beskrivande studie	12
4.1.2 Kritiska fall under gynnsamma omständigheter	12
4.2 Val av metod	13
4.2.1 Kvalitativa intervjuer	13
4.2.2 Halvstrukturerade intervjuer	13

4.2.3 Analysmodell	14
4.3 Urval	14
4.3.1 Urvalsförfarande	14
4.3.2 Problem med urvalet	16
4.4 Material och tillvägagångssätt	16
4.4.1 Insamlande av material	16
4.4.2 Forskningsetiska principer	16
4.4.3 Intervjuguide	16
4.5 Validitet och reliabilitet	17
5. RESULTAT	18
5.1 Förhållningssätt	18
5.2 Omedvetet arbete	20
5.3 Föräldrar	21
5.4 Kunskap och styrdokument	23
6. AVSLUTANDE DISKUSSION	27
6.1 Uppsatsens frågeställningar	27
6.1.1 Förhållningssätt, omedvetet arbete, föräldrar, kunskap och styrdokument	27
6.1.2 Problem med idealtyperna	29
6.2 Uppsatsens val	29
6.3 Resultatens betydelse för lärarprofessionen	30
7. REFERENSER	31
7.1 Artiklar	31
7.2 Böcker	31
7.3 Rapporter	33
7.4 Uppsatser	33
7.5 Övrigt	34

8. BILAGOR	35
8.1 Bilaga 1: Uträkningar för urvalsprocessen	35
8.2 Bilaga 2: Brev till rektor/föreståndare	37
8.3 Bilaga 3: Intervjupersonerna och förskolorna	38
8.4 Bilaga 4: Samtycke	39
8.5 Bilaga 5: Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning från Vetenskapsrådet	40
8.6 Bilaga 6: Intervjuguide	41

Kapitel 1: Inledning och problemområde

I detta kapitel presenteras det problemområde som gett upphov till uppsatsens forskningsfråga.

Min upplevelse är att många människor har svårt att prata om sexualitet¹. Barns sexualitet är ännu svårare att prata om och något som många människor ryggar tillbaka inför, precis som citatet i uppsatsens titel. Barn skall väl inte ha sex, kan en del säga. Det är heller inte vad jag menar, sexualitet är mycket mer än sex. Beröring, ömhet, fantasier, könsroller, relationer och uppförande är några exempel där sexualiteten speglas. Att tidigt få kunskap om sexualitet, och framförallt självkänsla i sin sexualitet anser jag är viktigt för barn och ungdomar. Det gör dem starka i den värld och framtid de skall möta. Arbetet med sexualiteten bör börja redan i förskolan och fortsätta genom hela skolgången.

Att till ett barn som fingrar på sitt könsorgan är att säga ”sluta med det där och ta upp fingrarna ur byxorna, så där gör man inte” sätter en negativ stämpel på könsorgan och sexuellt beteende.² Nästa gång barnet gör samma sak, för det är ju skönt så det kan inte låta bli, så, även ifall den inte blir tillsagd, kommer barnet att känna skam för att den gör något fel. Ifall den vuxne i samma situation istället säger ”jag vet att det är skönt att ta på snippan/snoppen men det passar bättre att göra hemma i sitt rum(eller ifall man har ett rum/tillfälle på förskolan där man får ta på sitt könsorgan)” så får barnet en helt annan känsla. Det sättet att uttrycka sig ger inte barnet en negativ stämpel på könsorgan eller sexuellt beteende.

IngBeth Larsson, beteendevetare och filosofie doktor vid Linköpings Universitet, skriver att det är svårt för barn att prata med vuxna om sexualitet, då vuxna ofta förnekar att barn har en sexualitet. Hon menar att genom detta förhållningssätt kan vuxna sätta en negativ stämpel på könsorgan och sexuellt beteende, ge oriktiga beteckningar på företeelser runt sexualitet, eller låta bli att bistå barnet med ett ordförråd som hjälper barnet att utveckla begrepp och värderingar runt sexualiteten. När sexualiteten osynliggörs förlorar barnet möjligheter att förstå sin utveckling och sätta ord på den. Att inte ge barn kunskap om sin kropp och dess fysiska och känslomässiga sensationer kan bidra till att barnets hemlighåller ett sexuellt övergrepp. Vuxenvärldens bristande förmåga och mod att tala om sexualitet och stötta barnen i deras sexualitet leder till att barnen

¹ Se sidan 3-4 för definition

² Larsson, 2000, s 28

ofta blir utelämnade till sig själva för att förstå sin sexualitet och vad som är acceptabelt eller inte. Det är viktigt att förskolans personal har kunskap om barns sexualitet och sexuella beteende, för att stötta barnen och för att kunna upptäcka barn som utsatts för övergrepp.³

Utifrån det Larsson skriver konstaterar jag att barn och ungdomar behöver känna sig säkra och trygga i sin sexualitet. Detta kan vi vuxna hjälpa till med genom att underlätta utvecklingen för barn och ungdomars sexualitet och våga prata med dem om sexualitetens olika delar. Arbetet bör påbörjas redan i förskolan. Särskilt med tanke på den forskning om ungdomar och sexualitet som publicerades under våren som bl.a. visar att många har sex mot sin vilja och berättar inte om övergrepp för vuxna.⁴ Eva Zachrisson, terapeut och behandlare vid Vasa BUP (barn- och ungdomspsykiatri) säger, till Dagens Nyheter, så här om forskningen:

Man måste börja från dagis. Lära barnen att 'Jag har rätt till min egen kropp och när jag bjuder in någon ska vi vara överens'

(<http://www.dn.se/nyheter/sverige/vanligt-att-unga-har-oonskat-sex-1.863673>)

Förskolan har många aktiviteter och mål på dagordningen. Alla tar de avstamp i läroplanen för förskolan (Lpfö98)⁵ som, i stora drag, omfattar förskolans uppdrag, mål och riktlinjer. Här finns ett tydligt uppdrag om att "Förskolan skall vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran, utveckling och växande." Förskolans första mål skall "sträva efter att varje barn utvecklar sin identitet och känner sig trygg i den". Vad innebär dessa delar i Lpfö98 för min forskningsfråga? Jo, att det högsta grad är väsentligt att arbeta med sexualitet i förskolan eftersom att den i hög grad berör barnets uppfostran, utveckling, växande och identitet.

Mitt problemområde visar att det är viktigt att arbeta med barns sexualitet i förskolan. Hur ser det arbetet ut på förskolorna idag? I nästa kapitel går jag till teori och tidigare forskning på området för att söka svar på detta.

³ Ibid., s. 28-30

⁴ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/vanligt-att-unga-har-oonskat-sex-1.863673>

⁵ <http://www.skolverket.se/sb/d/155>

Kapitel 2: Teoretisk ansats och tidigare forskning

I detta kapitel presenteras teorier och tidigare forskning rörande förskolans arbete med barns sexualitet. Kapitlet inleds med ett avsnitt om sexualitet, där mina utgångspunkter för uppsatsen när det gäller sexualitet presenteras, sedan presenteras kort barns sexualitet. Sedan presenteras ett avsnitt med olika idealtyper för hur förskolan kan arbeta med barns sexualitet. Slutligen argumenterar jag för den inom- och utomvetenskapliga relevansen.

2.1 Sexualitet

Inledningsvis presenterar jag min utgångspunkt i uppsatsen när det gäller sexualitet. Sedan presenterar jag kort barns sexualitet.

2.1.1 Utgångspunkter för uppsatsen

Sexualitet har olika betydelse för människor. Jag vill därför klargöra vad jag menar med begreppet i uppsatsen. Inom sexualforskningen finns tre dominerande traditioner: Den kliniska traditionen, den bokförande traditionen och den experimentella traditionen.⁶ Numera finns en fjärde tradition, den behandlar hur sexualitetens mening socialt bestäms och formas av rådande kulturmönster. Den hävdar att sexualiteten är ett socialt fenomen som är kulturellt bestämd och socialt konstruerat. Den menar att vi redan som barn, genom kulturellt bestämda sexuella normer, värderingar och ideal, lär oss vad vi förväntas vara och bete oss.⁷ Jag kommer i min uppsats framförallt att utgå ifrån denna tradition, då jag anser att sexualiteten påverkas och formas av samhället och rådande kulturmönster.

Genom att läsa kursen ”Psykologi med inriktning mot sexologi” har jag insett hur otroligt mycket sexualiteten betyder för människor, unga som gamla, friska som sjuka, fattiga som rika. Detta blir också tydligt i WHO⁸:s definition av sexualitet:

Sexualitet är en *central aspekt* av att vara människa genom livets alla faser och omfattar kön, könsroller, könsidentiteter, sexuell läggning, erotik, njutning, intimitet och fortplantning. Sexualitet upplevs och uttrycks i tankar, fantasier, lust, uppfattningar, attityder, värderingar, uppföranden, vanor, roller och umgänge. Medan sexualitet *kan* innefatta alla dessa dimensioner, så är inte alla alltid upplevda eller uttryckta. Sexualitet

⁶ Helmius, 2002, s. 86

⁷ Ibid, s. 88

⁸ WHO står för World Health Organization som på svenska översätts till Världshälsoorganisationen

påverkas av interaktion mellan biologiska, psykologiska, sociala, ekonomiska, politiska, kulturella, etiska, legala, historiska, religiösa och själsliga faktorer. (min kursivering)
(http://www.sida.se/sida/jsp/sida.jsp?d=168&a=32155_090304)

Definitionen uttrycker inte bara hur viktig sexualiteten är för människor utan även hur olika vi upplever och uttrycker den. Vidare visar den på hur sexualiteten påverkas. Definitionen gäller alla människor, även barn. Min syn på sexualitet är således att den är otroligt viktig för alla människor oavsett, den upplevs och uttrycks på många sätt, hur någon upplever och uttrycker sin sexualitet är individuellt, samt att sexualiteten påverkas av många faktorer.

2.1.2 Barns sexualitet

I detta avsnitt presenteras barns sexualitet.

Barn har behov av att experimentera och upptäcka sin egen och andra kroppars möjligheter, detta skall inte förstöras av vuxnas moraliserande.⁹ Sexualiteten är en enorm kraftkälla, trots vuxnas förbud skulle barn delta i den med glädje. Barn kelar, kramas, leker doktorslekar och mamma-pappa-barn samt undersöker varandra.¹⁰ I dessa situationer vill barnen gärna vara ensamma och ostörda.¹¹ Genom dessa aktiviteter lär sig barn olikheter men också att närhet och nakenhet inte är något att vara rädd för. De får spegling och bekräftelse i sin sexualitet av varandra och övar sig i att sätta gränser.¹² Det är viktigt att poängtera att barns sexuella aktiviteter inte skall tolkas ut ett vuxenperspektiv, det blir missvisande. Barn leker och imiterar vuxnas handlingar eller så följer de sin lust och nyfikenhet. Barn och vuxna menar inte samma sak med sina handlingar.¹³ Flera forskare är överens om hur barns sexuella beteende ser ut, samt att det är viktigt att ha den kunskapen för de som arbetar med barn.¹⁴

Barns sexualitet handlar inte bara om uttryck som har med njutning, intimitet eller fortplantning att göra. Den sexuella socialiseringen börjar tidigt.¹⁵ Barns vet vid ungefär tvåårsålder vilket kön de har. I leken utvecklar/tränar/prövar de sin könsroll och könsidentitet. I verkliga livet utvecklar barn tidigt sin könsroll, efter vad de upplever är accepterat av framförallt föräldrarna, men även

⁹ Akseldotter, 1993, s. 37-39

¹⁰ Ibid., s. 37-39

¹¹ Ibid., 1993, s. 37-39

¹² Ibid., s. 37-39

¹³ Helmius, 2002, s. 87

¹⁴ Till exempel Lindblad m.fl. (1995), Friedrich m.fl. (1998), Larsson & Svedin (2001)

¹⁵ Kosztovics, 2003, s. 2

det övriga samhället.¹⁶ Barns sexualitet uttrycks alltså inte bara i deras sexuella uttryck utan även i uppförande, vanor, roller och umgänge.

2.2 Idealtyper av arbetssätt

Här presenteras idealtypiska sätt för förskolan att arbeta med barns sexualitet som jag konstruerat utifrån teori och tidigare forskning på området. Först presenteras idealtypen och sedan resultat från tidigare forskning. Arbetssätten är indelade i sex olika idealtyper som alla innebär arbete med barns sexualitet.

2.2.1 Allmänt för idealtyperna

Vid arbete med barns sexualitet och mot sexuella övergrepp är det viktigt att personalen har kunskap på området.¹⁷ Kunskapen behövs både för att personalen ska veta hur de kan arbeta med barns sexualitet, men också för att stärka dem i sin yrkesroll och kunna bemöta föräldrar med hållbara argument.¹⁸ Kunskap är alltså centralt i alla idealtyperna. Barns sexualitet ingår inte i förskolepersonalens utbildning, som den sett ut de senaste åren.¹⁹ Flera studier visar att förskolans personal upplever sig ha lite teoretisk kunskap på området.²⁰ Personalens förhållningssätt till barns sexualitet vilar då på personens egen uppfattning istället för kunskap från utbildningen. Vilket innebär att barnen får olika bemötande från olika personer i personalgruppen.²¹ Undersökningar visar också att personalen förhåller sig olika till barns sexuella beteende och att personalen sällan har diskuterat ämnet.²² Att prata om barns sexualitet upplevs svårt, men genom att diskutera barns sexualitet kan personalen tillsammans hantera och bekräfta den.²³ Diskussioner leder till ett gemensamt förhållningssätt och osäkerheten i bemötandet av barns sexualitet minskar.²⁴ Alla barn bemöts då på samma sätt av personalen.²⁵ Kunskap och kompetens på dessa områden kan, om den inte finns, fås genom fortbildning. Tyvärr är fortbildning om barns sexualitet och sexuella övergrepp sällsynt.²⁶

¹⁶ Dahlén, 2006, s. 42, Giddens, 2007, s. 371-374

¹⁷ Völker, 2002, s.288-289, Ekelund & Dahlöf, 2005, s. 151

¹⁸ Kosztovics, 2003, s. 19

¹⁹ Ibid., s. 4

²⁰ Larsson (red), 1994, s. 83-84, Eriksson, 2005, s. 21, Mårtensson & Rosengren, 2007, s. 34

²¹ Kosztovics, 2003, s. 4

²² Larsson (red), 1994, s. 83-86, Kosztovics, 2003, s. 3, 7-20, Gäredal, 2006, s. 21 & 27

²³ Kosztovics, 2003, s. 2

²⁴ Ibid., s. 3

²⁵ Ibid., s. 15

²⁶ Eriksson, 2005, s. 19-20

2.2.1 Förebyggande arbete mot sexuella övergrepp

Idealtypen av förebyggande arbete mot sexuella övergrepp innebär att lära barn att deras kropp är deras och att de bestämmer över den.²⁷ Prata med barnen om beröring, vilken beröring tycker jag om och vilken tycker jag inte om?²⁸ Träna barnen i att känna igen sina ja- och nejkänslor handlar om att i alla situationer känna efter: känns det ja eller nej, för att kunna känna igen en risksituation.²⁹ Viktigt är att stärka barnen att säga nej i de situationer som känns nej. För att träna detta förespråkar idealtypen att barnen tränar på att säga nej, högt och tydligt, och att de övar på att ta ställning till olika situationer genom att diskutera. Det går även att använda sig av rollspel för att öva sig på olika situationer.³⁰ Dock finns situationer när vuxna ska bestämma fast det känns nej, till exempel när det är godisdag eller när det är läggdags, barnen måste känna till skillnaderna³¹. Många som utnyttjar barn sexuellt hotar dem eller säger att övergreppet är en hemlighet, därför menar idealtypen att personalen skall prata med barnen om bra och dåliga hemligheter,³² samt de ska vända sig till en vuxen som de litar på.³³

I en studie om förskolans roll i det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp svarade en (av sex) förskollärare att avdelningen arbetade förebyggande mot sexuella övergrepp genom att ”stödja barnen i att säga nej till pussar och kramar till exempel och att visa alla sina känslor utan att skada någon”.³⁴ Förskolläraren menade att stora barngrupper hindrade arbetet.³⁵

2.2.2 Självbild och identitet

Barns sexuella beteende reflekterar samhället de växt upp i.³⁶ Barn kan känna föräldrarnas attityder gentemot sexualitet genom verbala och ickeverbala signaler, vilket kan leda till förvirring när de ska förstå sin kropp och sina känslor samt utveckla sin identitet.³⁷

²⁷ Akseldotter, 1993, s. 50, Sandström-Taylor, 1993, s. 89, Eriksson, 1998, s. 56, Ekelund & Dahlöf, 2005, s. 155, Völker, 2002, s. 289, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 78-79

²⁸ Akseldotter, 1993, s. 50, Sandström-Taylor, 1993, s.89, Eriksson, 1998, s. 56, Ekelund & Dahlöf, 2005, s. 155, Völker, 2002, s. 289, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 78-79

²⁹ Sandström-Taylor, 1993, s. 96-97 och 113-114, Eriksson, 1998, s. 59, Völker, 2002, s. 290, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 78-79

³⁰ Sandström-Taylor, 1993, s. 96-97 och 113-114, Eriksson, 1998, s. 60, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 84-85

³¹ Sandström-Taylor, 1993, s. 49

³² Sandström-Taylor, 1993, s.110-112, Eriksson, 1998, s. 63, Völker, 2002, s. 289, Ekelund & Dahlöf, 2005, s. 155, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 42

³³ Akseldotter, 1993, s. 50, Sandström-Taylor, 1993, s. 98 och 115, Völker, 2002, s. 289, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 78-79

³⁴ Eriksson, 2005, s. 21

³⁵ Ibid, s. 21

³⁶ Larsson, 2000, s. 30, Larsson & Svedin, 2001, Helmius, 2002, s. 85, Giddens, 2007, s. 165, 355

³⁷ Larsson, 2000, s. 30, Larsson & Svedin, 2001, Helmius, 2002, s. 85

Därför menar idealtypen att personalen bör prata med varandra om sexualitet.³⁸ Dels för att känna sig säkrare men även för att sätta upp ett gemensamt förhållningssätt gentemot sexuella aktiviteter/lekar.³⁹ Idealtypen förespråkar att personalen arbeta aktivt med barnens självbild och identitet. Till exempel genom övningar med syfte att få barnen att känna sig glada och stolta över sig själva och sitt ursprung.⁴⁰ Andra övningar har som syfte att stärka barnen i konfliktsituationer.⁴¹ Det är också viktigt att barnen lär sig känna igen olika känslor samt kan hantera dessa.⁴² När det gäller sexuella aktiviteter/lekar menar idealtypen att personalen skall bekräfta barnet.⁴³

I ett projekt i Malmö fick 53 personalgrupper lyssna på en föreläsning om barns sexualitet, som efterföljdes av smågruppsdiskussioner kring barns sexualitet. Enkätundersökningen som gjordes före och efter projektet visade tydligt att diskussionerna om barns sexualitet, skapade gemensamma förhållningssätt, vilket ger ökad trygghet i det egna förhållningssättet.⁴⁴ Diskussionerna visade också att vad personalen upplevde som ett gemensamt förhållningssätt inte grundade sig på samma saker och att de i många fall inte alls tyckte lika.⁴⁵

2.2.3 Könsroller

Flera undersökningar visar att vuxna behandlar barn olika beroende på deras kön, detta gör att barn tidigt lär sig de traditionella könsrollerna.⁴⁶ Lpfö98 uttrycker tydligt att förskolan skall arbeta med att motverka de traditionella könsrollerna.

Idealtypen utgår från de framgångsfaktorer i jämställdhetsarbetet som SOU:s rapport om jämställd förskola listar: 1) Att granska sig själv, 2) Kunskap, 3) Reflektionstid, 4) Att sätta förskolans jämställdhetsarbete i ett större sammanhang, 5) Engagemang på alla nivåer, 6) Kontinuerlig dokumentation/observation, analys och utvärdering av arbetet, 7) Tålmod.⁴⁷ Personalen måste vara medvetna om sitt eget handlande och inta ett aktivt förhållningssätt.⁴⁸ En förståelse att

³⁸ Eriksson, 1998, s. 97-98

³⁹ Kosztovics, 2003, s. 3

⁴⁰ Mathiasson Thorbert, 2006, s. 23, 27-28, 47, 59

⁴¹ Akseldotter, 1993, s. 50, Eriksson, 1998, 60-62, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 60-66

⁴² Sandström-Taylor, 1993, s. 77-80, 83-87, 99-105, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 25-26, 49-58, 67

⁴³ Kosztovics, 2003, s. 2-3

⁴⁴ Ibid, s. 3, 7-20

⁴⁵ Ibid., s. 8, 16

⁴⁶ Odelfors, 1998, s. 9, 12, Kåreland & Lindh-Munther, 2005, s. 75

⁴⁷ SOU, 2006, s. 125-135

⁴⁸ Odelfors, 1998, s. 163-164, Birgerstam, 1997, s. 149, Johansson, 2008, s. 19, Skolverket, 2005, s. 30-31, SOU, 2006, s. 42, 91-94, 104

könsroller är något som vi socialiseras in i och som går att påverka är också viktigt.⁴⁹ Idealtypen menar att arbetet innebär att lära barnen allas lika värde och möjligheter oavsett kön.⁵⁰ Detta innebär bland annat att arbeta med flick- och pojkgrupper. Då är syftet att lyfta de respektive grupperna i sådant som i regel inte ingår i deras traditionella könsroll.⁵¹ Arbete med olika övningar för att skapa trygghet i gruppen.⁵² Men även andra övningar, om till exempel värderingar, känslor och leksaker.⁵³ Sagor och berättelser är ytterligare ett redskap,⁵⁴ även drama, vilket ofta används tillsammans med sagor och berättelser.⁵⁵ Leken är ytterligare en metod.⁵⁶ Något som också är viktigt är männens frånvaro från förskolan, där ett aktivt arbete behövs för att få fler män att arbeta i förskolan, då detta gynnar både barnen och den kvinnliga personalen.⁵⁷

2.2.4 Benämning

Det är viktigt att barn kan benämna alla sina kroppsdelar.⁵⁸ Att inte ge barn kunskap om sin kropp och dess fysiska och känslomässiga sensationer kan bidra till att främja barnets hemlighållande av ett sexuellt övergrepp.⁵⁹

Enligt idealtypen kan arbete med kroppen och dess funktioner göras i ett temaarbete om kroppen.⁶⁰ Där könsorganen noga skall benämnas och gås igenom. Arbetet med att benämna barnets kroppsdelar skall pågå hela tiden. Vid blöjbyte benämns de olika delar som tvättas (till exempel snippan, snoppen, pungen och rumpan), och vid toalettbesök skall barnen ombes torka snippan eller snoppen.⁶¹

Flera undersökningar visar att personal i förskolan i större utsträckning har ett gemensamt ord för pojkars könsorgan än flickors.⁶² Personalen benämner också pojkars könsorgan oftare.⁶³ Genom ett gemensamt förhållningsätt, se ovan, kan detta förändras.⁶⁴

⁴⁹ Eriksson, 1998, s. 98-99, Odelfors, 1998, s. 10-12, Kåreland & Lindh-Munther, 2005, s. 71

⁵⁰ Mathiasson Thorbert, 2006, s. 75-77, Wahlström, 2003, s.137, Olofsson, 2007, s.77, Odelfors, 1998, s. 163

⁵¹ SOU, 2006, 96-104, Olofsson, 2007, s. 82-108, 115-117, Wahlström, 2003, 137 ff,

⁵² John & von Sabljar, s. 57-79

⁵³ Svaleryd, 2002, s. 79-135

⁵⁴ Mathiasson Thorbert, 2006, s. 77, SOU, 2006,s. 112-119, Kåreland & Lindh-Munther, 2005, s. 82-91

⁵⁵ Helén & T Granholm, 2007

⁵⁶ SOU, 2006, s.108-110, Olofsson, 2007, s. 64-65

⁵⁷ Birgerstam, 1997, s. 149-150

⁵⁸ Larsson, 2000, s. 30, Eriksson, 1998, s. 54

⁵⁹ Larsson, 2000, s. 28-30

⁶⁰ Akseldotter, 1993, s. 50, Sandström-Taylor, 1993, s. 80-81, 88 & 105, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 48-49

⁶¹ Gäredal, 2006, s. 20-21

⁶² Kosztovics, 2003, s. 16-17, Gäredal, 2006, s. 13-16

⁶³ Gäredal, 2006, s. 18-21

⁶⁴ Kosztovics, 2003, s. 7-9

2.2.5 Nakenhet

Arbetet med nakenhet har till syfte att lära barn om sin kropp och dess funktioner. Det är vanligt att barn är nakna hemma och det händer även på förskolan.⁶⁵ Vid nakenhet på förskolan gäller precis som i flera andra sammanhang (se ovan) att personalen bör ha ett gemensamt förhållningssätt.⁶⁶ Att barnen är nakna hur som helst är inte vanligt men ger enligt idealtypen barnen möjlighet att titta och undersöka sin egen och varandras kroppar.⁶⁷ Ett temaarbete om kroppen (se benämning) kan också ingå i arbetet.

Beträffande nakenhet på förskolan stöter personalen på svårigheter. Dessa tar två olika uttryck, det ena är pedofildebatten som innebär att personalen är rädd att föräldrarna ska bli misstänksamma ifall barnen är nakna ”utan anledning”.⁶⁸ Det andra är föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk, i vars kultur det inte är vanligt eller accepterat att barn är nakna i andra sammanhang än vid ombyte, ibland inte ens vid närvaro av andra barn.⁶⁹ Personalen upplever att det är svårt att bemöta detta, de upplever att det är svårt att prata med föräldrarna, och eftersom personalen inte tänkt på eller diskuterat varför det är bra för barnens utveckling att vara nakna upplever de att de inte har några argument.⁷⁰ Detta kan i leda till ett outtalat nakenförbud på förskolan.⁷¹

2.2.6 Sexualundervisning

Idealtypen menar att det är lättare att prata om samlag, hur ett barn blir till och föds med förskolebarn, då de inte ser det sexuellt laddade i ett samlag.⁷² Personalen bör samtala om att barn kan komma till en familj på andra sätt, till exempel genom insemination eller adoption.⁷³ Personalen bör även samtala om att samlag inte bara är för fortplantning,⁷⁴ och om olika familjebildningar, till exempel familjer med mamma, pappa och barn, regnbågsfamiljer, ensamstående föräldrar, låtsatsföräldrar och adoptivföräldrar.⁷⁵ Det finns många barnböcker som handlar om hur ett barn blir till, som passar som inledning på ett sådant samtal.⁷⁶

⁶⁵ Lindblad m.fl. (1995), Friedrich m.fl. (1998)

⁶⁶ Kosztovics, 2003, s. 7-9

⁶⁷ Kosztovics, 2003, s. 8, Eriksson, 1998, s. 56

⁶⁸ Kosztovics, 2003, s. 4

⁶⁹ Kosztovics, 2003, s. 4, 9, Gäredal, 2006, s. 24-26

⁷⁰ Kosztovics, 2003, s. 9

⁷¹ Ibid., s. 9

⁷² Sandström-Tayler, 1993, s. 50, Kosztovics, 2003, s. 1, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 8,

⁷³ Mathiasson Thorbert, 2006, s. 72

⁷⁴ Sandström-Tayler, 1993, s. 50

⁷⁵ Mathiasson Thorbert, 2006, s. 59

⁷⁶ Sandström-Tayler, 1993, s. 50, Mathiasson Thorbert, 2006, s. 72

2.3 Inom- och utomvetenskaplig relevans

Mitt problemområde är viktigt och intressant för forskningsvärlden och samhället. Sexualiteten är en stor del av människan därför är det viktigt att den tidigt stärks och inte skambeläggs. Barn och ungdomar behöver känna sig säkra och trygga i sin sexualitet. Detta kan vi vuxna hjälpa till med genom att underlätta utvecklingen för barn och ungdomars sexualitet. Särskilt med tanke på den forskning om ungdomar och sexualitet som publicerades under våren som bland annat visar att många har sex mot sin vilja och berättar inte om övergrepp för vuxna.⁷⁷ Arbetet börjar i förskolan och hur personalen hanterar detta är både intressant och viktigt. Många av oss blir en dag föräldrar och alla är vi först barn. Därför är skolans och förskolans arbete alltid viktigt och väsentligt för samhället.

⁷⁷ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/vanligt-att-unga-har-oonskat-sex-1.863673>

Kapitel 3: Syfte och frågeställningar

I detta kapitel skapas utifrån det föregående, uppsatsens syfte och frågeställningar.

3.1 Utgångspunkter från teoretisk ansats och tidigare forskning

Föregående kapitel visade att det finns lite forskning på HUR personal i förskolan arbetar med barns sexualitet. Det finns arbetssätt, idealtyper, men huruvida dessa används eller inte finns ingen forskning på. Inte heller på hur användbara idealtyperna är. Dock visar forskningen på svårigheter i arbetet med barns sexualitet: 1) känsligt ämne, 2) personalen saknar kunskap i ämnet, 3) föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk samt 4) stora barngrupper. Vidare forskning på området är alltså aktuellt.

3.2 Syfte

Mitt syfte med uppsatsen blir således:

Att ta reda på hur personal i förskolan arbetar med barns sexualitet och tillämpar idealtyperna, samt vilka svårigheter de stöter på i arbetet.

3.3 Frågeställningar

Utifrån mitt syfte skapar jag följande huvudfrågeställning:

I vilka avseenden tillämpas idealtyperna?

Och följande delfrågeställningar:

- 1) På vilket sätt arbetar personal i förskolan med barns sexualitet?
- 2) Vilka syften har de med arbetet?
- 3) Vilka problem upplever personalen i arbetet?

Kapitel 4: Design, metod och material

I detta kapitel får uppsatsen sin utformning genom flera val som motiveras.⁷⁸ Inledningsvis med val av uppsatsens design och metod. Dessa val spelar en stor roll för urvalet som görs och som sedan mynnar ut i ett material, där insamlande av material, forsknings etiska principer och intervjuguide presenteras.

4.1 Design

Här presenterar jag uppsatsens design som är viktig för det urval som jag sedan skall göra.⁷⁹

4.1.1 Beskrivande studie

Eftersom mitt syfte och mina frågeställningars huvudsakliga fråga är HUR personal i förskolan arbetar med barns sexualitet så väljer jag att göra en beskrivande studie.⁸⁰ Viktigt i en beskrivande studie är att skapa ett analysverktyg för att fånga in väsentliga aspekter av samhällsfenomenet som skall studeras.⁸¹ Jag väljer att använda mig av idealtyper som analysverktyg.⁸² Idealtyper är alltid extrempbilder av fenomenet ifråga.⁸³ En jämförelse mellan förskolans sätt att arbeta och idealtypens sätt, som presenteras i kapitel 2, fångar in i vilken utsträckning förskolans sätt att arbeta liknar idealtypens, samt idealtypernas funktionalitet.⁸⁴

4.1.2 Kritiska fall under gynnsamma omständigheter

Jag gör ett strategiskt urval eftersom jag vill undersöka hur personal i förskolan arbetar med barns sexualitet och söker fall där det är troligast att personalen arbetar med barn sexualitet. Därför väljer jag att studera så kallade kritiska fall under gynnsamma omständigheter, även kallat most likely cases. Detta innebär att välja fall som maximerar sannolikheten att erhålla ett visst resultat,⁸⁵ för min del att personalen arbetar med barns sexualitet. Sådana fall är passande att jämföra med idealtyperna. Kritiska fall under gynnsamma omständigheter används ofta i syfte att generalisera resultatet till en större population, jag har inget sådant syfte.⁸⁶

⁷⁸ Ekengren & Hinnfors, 2006, s. 83

⁷⁹ Ibid, s. 83

⁸⁰ Esaiasson m.fl., 2007, s. 37

⁸¹ Ibid, s. 155

⁸² Ibid, s.159

⁸³ Ibid, s. 158

⁸⁴ Ibid, s. 159

⁸⁵ Teorell & Svensson, 2007, s. 154, Esaiasson m.fl. 2007, s. 183

⁸⁶ Esaiasson m.fl. 2007, s.185

4.2 Metod

Här presenterar jag den metod jag valt samt vilka överväganden jag gjort i samband med metodvalet.

4.2.1 Kvalitativa intervjuer

Eftersom jag gör en beskrivande studie på ett relativt utforskat fenomen väljer jag att göra en kvalitativ intervjustudie med personal i förskolan.⁸⁷ Då kvalitativa intervjuer har som mål att upptäcka vad som sker och möjligheten att ställa följdfrågor finns, passar kvalitativa intervjuer för min studie.⁸⁸ Min studie blir en respondentundersökning då jag vill veta personalens uppfattning om hur de arbetar med barns sexualitet i förskolan.⁸⁹

4.2.2 Halvstrukturerade intervjuer

Det finns olika typer av intervjuer. Jag väljer att göra halvstrukturerade intervjuer då de innefattar flexibilitet som balanseras med struktur och därmed ger data av god kvalitet.⁹⁰ Jag gör intervjuerna ansikte mot ansikte. Den halvstrukturerade intervjun innebär att samma frågor ställs till alla deltagare, frågorna är öppna och utvecklas för att säkerställa ämnesfokus, för att täcka likvärdiga saker leds personerna med hjälp av följdfrågor och lika lång tid avsätts för varje intervju.⁹¹

Halvstrukturerade intervjuer passar min studie då ämnet är i fokus. Jag vill ringa in hur personalen arbetar, därför ställer jag väl utvecklade, öppna frågor till alla deltagare och ser, genom följdfrågor, till att alla delar i min intervjuguide täcks in.

Vid halvstrukturerade intervjuer är förberedelserna inför intervjuerna viktiga och centrala.⁹² Jag har därför gjort en pilotstudie med en person. Den innebar i första hand justeringar av frågorna. Pilotstudien gav mig också en känsla av hur jag skapar en så bra intervjusituation som möjligt, samt hur lång tid intervjun behöver. Jag upplevde att de frågor och följdfrågor jag ställde gav den typ av svar som jag sökte. Det vill säga svar på hur personalen arbetar samt syfte och svårigheter med arbetet.

⁸⁷ Ibid, s. 285

⁸⁸ Starrin & Renck, 1997, s. 55, Esaiasson m.fl., 2007, s. 283-284

⁸⁹ Esaiasson m.fl., 2007, s. 291

⁹⁰ Gillham, 2008, s. 103

⁹¹ Ibid, s. 103

⁹² Ibid, s. 104-109

4.2.3 Analysmodell

In en intervjustudie finns flera sätt att analysera det material som samlats in. Jag kommer jämföra intervjupersonernas svar kommer med idealtyperna. Sedan kommer problematik och svårigheter att diskuteras. Mina idealtyper, se kapitel 2 för utförligare beskrivning:

- Arbete förebyggande mot sexuella övergrepp
- Arbete med barnens självbild och identitet
- Arbete med könsroller och genuspedagogik
- Arbete med benämning av barnens könsorgan
- Arbete med nakenhet
- Arbete med sexualundervisning

4.3 Urval

Här presenterar jag hur min urvalsprocess gått till.

4.3.1 Urvalsförfarande

Då syftet är att ta reda på hur förskolan arbetar med barns sexualitet, är det självklart att intervjua förskolepersonal. Valet av intervjupersoner grundar sig på min design, det vill säga kritiska fall under gynnsamma omständigheter.

I kapitel 2 visade den tidigare forskningen att svårigheter med arbete med barn sexualitet var: 1) känsligt ämne, 2) personalen saknar kunskap i ämnet, 3) föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk samt 4) stora barngrupper. För att få ett urval där så gynnsamma omständigheter som möjligt råder väljer jag ett urval där dessa svårigheter minskas. Punkterna 1-2 är omöjliga att veta något om då inga undersökningar på områdena har gjorts i Göteborg, så jag utgår endast från punkt 3-4.

Mitt urvalsförfarande har gått till på följande sätt⁹³:

- 1) Jag valde Göteborg och valde bort alla andra städer, samhällen, byar i Sverige.
- 2) Jag valde bort statsdelar där mer än 15 procent av befolkningen är utländska medborgare eller utlandsfödda,⁹⁴ på grund av punkt 4 ovan. Detta gav mig följande

⁹³ Uppgifter där jag själv, utifrån uppgifter på Göteborgs Stads hemsida, räknat ut procenttal finns dessa uträkningar i bilaga 1.

⁹⁴ <http://www4.goteborg.se/prod/G-info/statistik.nsf>

stadsdelar: Härlanda, Örgryte, Linnestaden, Majorna, Älvsborg, Askim, Södra Skärgården, Torslanda samt Kärra-Rödbo.

- 3) Jag valde bort Torslanda och Kärra-Rödbo där övervägande del (94-96 procent) av förskolorna var kommunala, då jag ville ha både kommunala och enskilda.
- 4) Jag valde bort Södra Skärgården med få barn i förskolan, 225 stycken.⁹⁵ Övriga stadsdelar hade mellan 868-1409 barn i förskolan.⁹⁶
- 5) Barngruppsstorleken i återstående stadsdelar visade att i tre stadsdelar hade endast 11, 32,6 respektive 38, 2 procent av alla förskoleavdelningar en barngrupp på max 17 barn. I de andra stadsdelarna var siffran mellan 45,5-51,5 procent.⁹⁷ Älvsborg, Härlanda och Askim valdes bort.
- 6) Undersökningar visar att föräldrar med högre utbildning har ett mer avslappna förhållningssätt och är mer öppensinnade för barns sexualitet.⁹⁸ Den stadsdel med högst utbildningsnivå var Linnestaden där 45,3 procent av 25-65 åringarna hade en eftergymnasialutbildning på minst 3 år. Linnestaden var också den stadsdel med högst andel avdelningar med barngrupper på max 17 barn, 62 procent. Dock har Linnestaden ett medeltal på 5,65 barn per heltidstjänst vilket var högre än de andra stadsdelarna. Jag kan dock välja avdelningar med ett lägre tal i del 7) av min urvalsprocess. Linnestaden har även högst andel enskilda förskolor, 30 procent. Det innebär fler förskolor som i större utsträckning själva väljer arbetssätt och vad de vill fokusera på i arbetet med barnen. Min studie kommer genomföras i Linnestaden då bäst omständigheter för arbete med barns sexualitet borde råda där.
- 7) För att hitta indikationer på att förskolorna arbetar med sexualitet så har jag använt Serviceguiden på Göteborgs stads hemsida.⁹⁹ Där presenterar förskolorna hur de arbetar och vad de lägger vikt vid. Jag valde förskolor som arbetar med: känslor, självbild, självkänsla, identitet eller könsroller. Jag valde bort avdelningar och förskolor för barn mellan 1-3 år och med fler än 17 barn. Detta resulterade i 14 förskolor (av 42) passade in i urvalet.

⁹⁵ <http://www4.goteborg.se/prod/G-info/statistik.nsf>

⁹⁶ Ibid

⁹⁷ Jag har plockat bort avdelningar för 0-3 åringar, vilket innebär att siffrorna är för avdelningar med barn i åldern 1-5 år eller 4-5år.

⁹⁸ Friedrich m.fl., 1998, s. 6, Larsson & Svedin, 2001, s. 442

⁹⁹ <http://www.goteborg.se/wps/portal/ServiceGuide>

4.3.2 Problem med urvalet

Att studera Linnéstaden kan upplevas problematiskt för representativiteten. Linnéstaden uppfattas som en stadsdel där endast den vita, välutbildade och medelklassen bor. Min studie har inte som syfte att kunna eller dra paralleller hur det är i andra stadsdelar eller städer. Studien syftar till att ta reda på HUR personalen arbetar och då har jag valt att undersöka det i den stadsdel det är troligast att personalen arbetar med barns sexualitet.

4.4 Material och tillvägagångssätt

Här presenteras hur jag fått mitt material, vad det innehåller, mitt förhållningssätt till forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning samt min intervjuguide.

4.4.1 Insamlande av material

För att få intervjupersoner så kontaktades de utvalda förskolorna via e-post, i kommunala förskolor kontaktades rektor, se brevet i bilaga 2. Jag ringde sedan till förskolorna för att boka intervjutid. På sex olika förskolor ställde en personal upp på intervju. Utförligare beskrivning av intervjupersonerna ges i bilaga 3. Alla intervjuer spelades in med diktafon och transkriberades av mig. Intervjuerna tog mellan 35-42 minuter och genomfördes på de olika förskolorna. För att mitt utseende inte skulle påverka deltagarna har jag haft likadana kläder (svart långärmad tröja och jeans), håruppsättning (utsläppt hår) och varit diskret sminkad vid alla intervjuer.¹⁰⁰ För att få liknade intervjusituationer har jag suttit mittemot den intervjuade och haft ett bord emellan.

4.4.2 Forskningsetiska principer

I en intervjustudie är det viktigt att förhålla sig forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Jag har informerat de jag intervjuat om syftet med min studie.¹⁰¹ De har fått skriva på ett samtycke om deltagande i undersökningen och att de tagit del av de forskningsetiska principerna, se bilaga 4 och 5. Uppgifterna om de som deltagit i studien samt deras svar har jag behandlat med största möjliga konfidentialitet och de kommer endast att användas i denna studie, det vill säga för forskningsändamål.¹⁰²

¹⁰⁰ Trost, s. 56-57

¹⁰¹ Teorell & Svensson, 2007, s. 21

¹⁰² Ibid, s. 21

4.4.3 Intervjuguide

Jag utformade en intervjuguide, se bilaga 6, utifrån temana/idealtyperna i kapitel 2. Jag inledde med några bakgrundsfrågor och gick sedan över till Tema 1 som behandlar intervjupersonens syn på sexualitet i allmänhet och dennes syn på barns sexualitet. Sedan förklarade jag hur jag ser på barns sexualitet i den här studien. Jag började frågandet runt arbetsätt med sexualundervisning då detta behandlar något som de flesta i personalen stött på. Det upplevde också intervjupersonen i min pilotstudie som en passande inledningstema. Jag har valt en ordning bland frågorna som gör att övergångarna mellan frågorna upplevs som naturliga och lättsamma. Underfrågorna är samma för alla frågor. Alla intervjupersoner har fått samma öppna frågor och utifrån vad intervjupersonen svarar så formulerar jag följdfrågor för att besvara mina underfrågor. Intervjuguiden kan upplevas som stel och strukturerad men jag utgått från den och sedan anpassat efter intervjupersonen.

Kapitel 5: Resultat

Uppsatsens syfte var: Att ta reda på hur personal i förskolan arbetar med barns sexualitet och tillämpar idealtyperna, samt vilka svårigheter de stöter på i arbetet. I materialet har jag funnit fyra centrala teman: 1) Förhållningssätt, 2) Omedvetet arbete, 3) Föräldrar, 4) Kunskap och styrdokument. Dessa kommer att presenteras och analyseras i detta kapitel. Citaten är korrigerade från talspråk.

5.1 Förhållningssätt

Idealtyperna förespråkar att personalen diskuterar barns sexualitet och kommer överrens om ett gemensamt förhållningssätt. Förhållningssättet till sexualitet skall helst vara som idealtyperna förespråkar, men det viktigaste är att personalen diskuterat vad som ska gälla på avdelningen, för att personalen ska bemöta barnen på samma sätt i situationer som kan uppstå,¹⁰³ till exempel sexuella aktiviteter/lekar och frågor av sexuellt innehåll.¹⁰⁴

Min studie visar att personalen i liten utsträckning diskuterat hur de ska förhålla sig till frågor om hur barn blir till, nakenhet, benämning av könsorganen, sexuella lekar och förebyggande arbete mot sexuella övergrepp. Intervjuperson 5 om nakenhet:

Intervjuare: Är detta ett gemensamt förhållningssätt?

Intervjuperson 5: Ja det är det./.../

Intervjuare: Hur har ni kommit fram till detta?

Intervjuperson 5: Vi har aldrig tagit upp det direkt utan vi har nog varit så lika ändå. Vi har väldigt bra samspel. Vi har aldrig pratat om det utan det är mer att alla ser på det på samma sätt.

Citatet är talande för flera av intervjupersonernas uttryck runt gemensamt förhållningssätt till sexualundervisning, nakenhet, benämning, sexuella lekar och förebyggande arbete. Personalen upplever att de har ett gemensamt förhållningssätt även om de inte diskuterat frågan. Även den tidigare forskningen visade att personalen sällan diskuterat hur de ska förhålla sig till dessa frågor.¹⁰⁵ Den tidigare forskningen visade att när personalen väl talade med varandra om dessa frågor upptäckte de ofta att deras antagande om en samsyn inte stämde.¹⁰⁶

¹⁰³ Kosztovics, 2003

¹⁰⁴ Ibid., s. 3

¹⁰⁵ Ibid., s. 3, 7-20

¹⁰⁶ Ibid., s. 8, 11

När personalen saknar ett gemensamt förhållningssätt till barns sexualitet skiljer sig förhållningssättet mellan olika personer, avdelningar och förskolor.¹⁰⁷ Detta syns tydligt i min studie när jag frågar om hur de agerar när barnen klätt av sig spontant eller i leken.

Det viktigaste är att inte göra någon grej av det /.../ okej att vara lite naken ibland /.../ det är en lek som kanske varar i en timma och sedan är det fruktstund och då försvinner ju det.

(Intervjuperson 1)

/.../ säger stopp och förklarar att klä av sig gör man när man duschar eller när man ska byta kläder, man leker inte naken. (Intervjuperson 5)

/.../de inte ska vara nakna helt enkelt eftersom det är väldigt svårt att bedöma om det är frivilligt eller p.g.a. gruppträck. (Intervjuperson 4)

Varje svar representerar två personer. Första förhållningssättet låter barnen hållas och menar att dagliga rutiner bryter leken, även om de vill ha lite uppsyn när barnen leker nakna. Leken förekommer inte ofta och personalen upplever det som relativt oproblematiskt att barnen är nakna på förskolan. Nakenhet är naturligt och inget att skämmas över eller tycka är pinsamt. Detta ger barnen, som idealtypen för nakenhet förespråkar, möjlighet att titta och undersöka sin egen och varandras kroppar.¹⁰⁸ Förskolorna agerar inte på samma sätt eftersom personalen inte diskuterat vilket förhållningssätt de skall ha. Personalen har goda anledningar till sitt agerande men förhållningssätten är helt olika på förskolorna vilket innebär att barnen behandlas olika på förskolorna. Svaren skiljer sig på liknande sätt även för sexualundervisning, benämning av könsorganen, sexuella lekar och förebyggande arbete mot sexuella övergrepp.

När sexuella lekar förekommer avbryter några barnen och pratar om att alla ska vara med på leken och att de inte får skada varandra. Andra menar det inte förekommer annat än att barnen är kära och pussas och kramas, då är det viktigt att fråga först om den andra vill ha en puss eller kram. Ett tredje förhållningssätt är avslappnat och att dagliga rutiner bryter sexuella aktiviteter/lekar. När det handlar om arbete mot sexuella övergrepp så är det endast två förskolor som arbetar aktivt med det. De har diskuterat saken med varandra. När jag frågar om problematik så svarar de att de inte upplever någon problematik. Övriga menar att balansen mellan att skrämna barnen att inte *ska* lita på någon och att inte *kan* lita på alla, är svårt. En tar

¹⁰⁷ Ibid., s. 4

¹⁰⁸ Kosztovics, 2003, s. 8, Eriksson, 1998, s. 56

upp att föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk, kanske kan vara ett problem. Problemet handlar egentligen om att personalen inte pratat om hur de kan arbeta förebyggande.

Personalen är noga med att de inte vill skuldbelägga sexuella lekar eller sexuella aktiviteter men samtidigt vill de hjälpa barnen förstå sociala koder, till exempel att onanera passar bättre hemma eller på vilan. Personalen vill att barnen skall passa in i samhället men är rädda för att barnen skall känna skuld eller skam. Vid onani väljer därför flera av personerna att inte säga något utan på ett ”smidigt sätt” avbryta barnet, till exempel byta aktivitet eller avsluta vilan. Att varken bekräfta barnet (le/uppmuntra) eller ledsaga (när passar beteendet) det innebär ett osynliggörande och skambeläggande av barns sexualitet.¹⁰⁹ Agerandet att ”smidigt” avbryta barnet får då helt motsatt effekt mot var personalen tänkt sig.

Personalen tycker också det är viktigt att nakenhet inte skambeläggs men vill samtidigt förhindra problem i anslutning till detta. De flesta väljer därför att inte låta barnen vara nakna, för en del räcker det med att barnen har underkläder medan andra vill att barnen är helt påklädda. Om barnen inte får klä av sig så minskar det risken att barnen klär av sig ofrivilligt, mot föräldrarnas vilja eller så att någon pedofil ser. Flera personer i studien menar dock att de egentligen vill tillåta barnen att vara nakna och ägna sig åt sexuella lekar/aktiviteter men att risken att barnen gjort något ofrivilligt, pedofiler och föräldrarnas vilja, gör att de inte tillåter det. Att arbeta som idealtypen förespråkar blir svårt när personalen har andra problem att ta ställning till, problem som de upplever vara av större vikt.

5.2 Omedvetet arbete

Personalen har haft svar på hur de arbetar med alla teman utom förebyggande arbete mot sexuella övergrepp, se ovan. Men i många fall när det handlar om temana sexualundervisning, nakenhet, benämning av könsorganen och sexuella lekar så kopplar inte personalen arbetet till sexualitet. Ett tydligt exempel är temaarbete om kroppen där idealtyperna menar att temaarbete med kroppen kopplas ihop med nakenhet och benämning. Ingen person i studien nämner att de kopplat temaarbetet till sexualitet. Intervjuperson 3 om temaarbete om kroppen:

Det är ju inte att vi har tema just om det utan vi har haft tema om/.../ kroppen men jag tar ju inte det specifikt, om inte barnen frågar /.../ Jag har inte tänkt ta upp speciellt sexualitet om de inte undrar/.../ (Intervjuperson 3)

¹⁰⁹ Kosztovics, 2003, s. 2, Larsson, 2000, s. 28-30

Citatet visar tydligt på två saker dels att ett temaarbete med kroppen inte är kopplat till sexualitet och dels att arbete runt sexualundervisning, nakenhet, benämning av könsorganen, sexuella lekar och förebyggande arbete mot sexuella övergrepp endast sker när barnen frågar eller en situation dyker upp. Barnen ska ta initiativet. Personalen i min studie svarar i stor utsträckning att de inte gemensamt planerar arbete med barns sexualitet utan att arbetet sker spontant, förutom när de två förskolor som arbetar med att förebygga sexuella övergrepp, arbetar med det. Att vänta till en situation dyker upp eller att barnen ställer en fråga innebär då att vissa barn kanske aldrig är med om att sexualitet tas upp på förskolan. Detta beror också på att personalen inte diskuterat barns sexualitet, skulle diskussionen förekomma skulle personalen se att syftet med att arbeta med kroppen kan breddas från att fokusera på inre organ, ögon, händer, fötter och huvud.

5.3 Föräldrar

Svårigheter som personalen lyfter fram handlar i första hand om föräldrar och vad dessa tycker och tänker. Personal i förskola måste i större utsträckning än skolan ta hänsyn till föräldrars åsikter. Varje dag träffar personalen barnens föräldrar och min upplevelse är att många föräldrar har svårt att förstå att det är många barn att ta hänsyn till på förskolan. Föräldrar säger sin åsikt om hur de tycker att personalen ska arbeta och bemöta olika situationer.¹¹⁰

Personalen i min studie menar alla att de föräldrar som för närvarande finns på deras förskola är öppna, engagerade och svenska.

/.../ våra föräldrar är ganska öppna för det mesta och jag vet inte om det har med att många är akademiker eller att man har ett annat tankesätt och tillvägagångssätt. (Intervjuperson 1)

I flera sammanhang lyfter personalen fram föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk, som ett problem:

Det kan bli kulturkrockar/.../utländska familjer som kanske inte är lika vana vid att klä av sig. (Intervjuperson 2)

/.../ varit föräldrar som kommer ifrån andra länder som har en annan syn på det där, barnen får absolut inte vara nakna utan måste ha badbyxor på sig eller baddräkt när vi håller på med vattenlek och då respekterar vi det. /.../ från muslimska länder, från Turkiet och Iran och sådana länder. (Intervjuperson 3)

¹¹⁰ Kosztovics, 2003, s. 19

/.../var lite lurigt för vissa barn skulle helst inte var nakna och helst inte visa rumpan.

(Intervjuperson 5)

Föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk finns i liten utsträckning på de förskolor där studien genomförts. Men personalen hänvisar till dessa föräldrar när jag frågar om problematik. Det har hört talas om eller upplevt problematik med dessa föräldrar på andra förskolor. Det är naturligtvis lätt att hänvisa till andra förskolor med familjer med annan etnisk bakgrund än svensk, men även den tidigare forskningen visar på problematik med föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk och arbete med sexualitet.¹¹¹

När jag frågar om svårigheter i samband med sexualundervisning upplever flera att de inte vet hur mycket de ska berätta? Vill föräldrarna berätta själva och har vi sagt lika? En förskola har valt att föräldrarna ska berätta för sina barn hur ett barn blir till, personalen svarar dock på barnens frågor. Och ifall det finns familjer med en religiös tro, vad får personalen säga då?

Jag vet inte alltid vad barnens föräldrar har för åsikter/.../ jag vet inte hur mycket de vill att dess barn ska lära sig eller veta /.../ om de själva vill berätta eller om de vill att barnen ska lära sig här. (Intervjuperson 6)

Svårigheterna som lyfts fram handlar om föräldrarnas åsikt. Det kan vara svårt att vet hur en del föräldrar vill ha det. Dock menar flera att den problematiken inte finns på den förskolan de arbetar på utan är sådant de hört talas om eller upplevt på andra arbetsplatser.

En annan svårighet som personalen upplever är: Hur de ska berätta att barn blir till om det finns olika typer av familjer, till exempel adoptivbarn eller regnbågsbarn. Personalen upplever detta som svårt för att de inte vet vad de ska säga. De flesta har inte heller diskuterat med varandra om hur de ska säga. Det är troligtvis på grund av dessa svårigheter som personalen drar sig från ett återkommande arbete med ämnet eller har bestämt att föräldrarna ska berätta för sitt barn hur barn blir till. Idealtypen menar att sexualundervisning är ett enkelt arbete men i verkligheten ser det inte ut så.

Att samtala med föräldrarna om barns sexualitet kan vara känsligt och lite pinsamt även om föräldrarna upplevs som öppna och medvetna. Personalen talar i termer om att ”vara lite försiktig när man berättar för en förälder” och ”ganska känsligt ämne att prata om”. Att det är pinsamt

¹¹¹ Ibid., s. 4, 9, 19

eller känsligt att prata om detta med föräldrarna gör att personalen inte tar upp det om det inte är absolut nödvändigt. Citatet i titeln på uppsatsen visar på just detta:

Det kan ju vara svårt för att det är ju ett ganska känsligt ämne att prata om och lite pinsamt också för vuxna /.../ ett svårt ämne att ta upp eftersom det är lite skämmigt och lite svårt att prata om helt enkelt. För barn är det ju inte konstigt men det är ju inte det man helst vill prata om på ett utvecklingssamtal så kan man väl säga. (Intervjuperson 4)

Tidigare forskning visar också att barns sexualitet är svårt att prata om.¹¹² Det är dock intressant att personalen själva upplever att de inte har föräldrar som skapar svårigheter i arbete med barns sexualitet men att de ändå inte vill prata med föräldrarna om ämnet. Troligtvis beror det på brist på kunskap, se nästa avsnitt.

Benämning av könsorganen upplevs dock som relativt lättsamt, troligtvis för att benämna könet upplevs som oproblematiskt även hos föräldrarna. Dock berättar flera att innan snippa etablerat sig som namn för flickors könsorgan, upplevde de det som svårt att veta hur de skulle benämna flickors könsorgan.

5.4 Kunskap och styrdokument

Vid arbete med barns sexualitet och förebyggande mot sexuella övergrepp är det enligt idealtyperna viktigt att personalen har kunskap om barns sexualitet. Annars vilar personalens förhållningssätt på personens egen uppfattning istället för kunskap från utbildningen.¹¹³

Därför är det slående hur olika de uttalar sig om könsroller och arbete med självbild och identitet, det vill säga sådant som ingår i deras utbildning eller som de fått fortbildning inom och som finns omnämnt i läroplanen, till skillnad mot nakenhet, beröring, sexualundervisning och förebyggande arbete mot sexuella övergrepp, som de inte fått utbildning eller fortbildning i och som läroplanen inte explicit nämner. Om de första temana talar de i termer som ”det genomsyrar hela vår verksamhet” och ”det står i vår verksamhetsplan” medan de i om de andra temana säger ”vi har inte haft någon speciell metod eller sätt att jobba med de frågorna ” och ”vi arbetar ju inte med det på något speciellt sätt.” Det arbete som personalen fått utbildning inom har de inga problem att arbeta med. De arbetar både med planerade aktiviteter och låter arbetet genomsyra hela

¹¹² Ibid., s. 2

¹¹³ Ibid., s. 4

verksamheten. Detta är något som saknas när det handlar om nakenhet, beröring, sexualundervisning och förebyggande arbete mot sexuella övergrepp.

Skollagens andra paragraf lyder ” Utbildningen skall inom varje skolform vara likvärdig, varhelst den anordnas i landet.”¹¹⁴ Idealtyperna talar också om likvärdighet, de menar att barnen skall behandlas lika och att personalen skall bemöta barnen på samma sätt i situationer som kan uppstå.¹¹⁵ Men utan kunskap på området och kunskap om vikten av att diskutera dessa frågor med varandra, innebär detta att personalen på olika förskolor ger barnen olika utbildning när det handlar om sexualitet. En del barn får liksom idealtyperna förespråkar få kunskap och en styrka och trygghet i sin sexualitet medan andra barn inte alls får samma utbildning. I min studie arbetar endast två förskolor aktivt med förebyggande arbete mot sexuella övergrepp. Flera i studien visste inte vad ett sådant arbete innebar.

Intervjuperson 3: Nått förebyggande arbete, nä, vad är det?

Intervjuare: Man kan ju till exempel lära barnen att jag bestämmer över min kropp och vad jag tycker är skön beröring?

Intervjuperson 3: Ja det känner jag igen men vi har inte haft uppe det, det har inte varit aktuellt men det är ju någonting som är väldigt viktigt att lära barnen.

Arbetet kan göra skillnaden mellan barn som i flera år utsätts för sexuella övergrepp och barn som vid första tillfället står upp för sig själv och hävdar rätten över sin egen kropp. De första barnen kanske berättar om det som hänt efter många år och kanske efter bortträngande av händelserna i ytterligare år. De andra barnen berättar första gången för en vuxen den litar på vad som hänt. Detta kan också innebära skillnaden mellan den kille/tjej som står på sig när partnern försöker tjata till sig sex och den som inte står på sig. Det kan även vara skillnaden mellan den kille/tjej som vågar prata med sin partner om sex och kondomer och den som inte vågar. Utbildningen inom sexualitet är viktig redan i förskolan. Där är det lättare att prata med barnen om sexualitet.¹¹⁶ Ifall barnen redan i förskolan får en grundläggande öppenhet kring sexualitet så blir det enklare att prata om sexualitet när de är större.¹¹⁷

Arbete mot traditionella könsroller aktualiserades stort efter att Läroplanen för förskolan kom 1998. Läroplanen har funnit i över 10 år och det är inte konstigt att personalen lyckas pricka in flera av SOU:s framgångsfaktorer och flera av de arbetssätt som beskrivs används. Förskolorna

¹¹⁴ http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&dok_id=SFS1985:1100&rm=1985&bet=1985:1100

¹¹⁵ Kosztovics, 2003, s. 3 & 7-20

¹¹⁶ Ibid., s. 1

¹¹⁷ Ibid., s. 1

har kommit långt med detta. Skillnaden mot arbete med nakenhet, beröring, sexualundervisning och förebyggande arbete mot sexuella övergrepp är talande. Inom dessa områden har personalen i liten utsträckning fått kunskap och utbildning. De vet inte hur de ska arbeta eller varför. Tanken att arbeta med dessa frågor har inte slagit dem. Min studie visar att de arbetar på olika sätt med dessa ämnen men syftet med arbetet är ytterst sällan planerat eller diskuterat. Personalen har i princip aldrig diskuterat arbetet eller syftet med arbetet i termer av barns sexualitet. Barns sexualitet behandlas när en situation dyker upp. Hur de hanterar situationen bygger varken på kunskap eller gemensamt förhållningssätt utan i bästa fall på erfarenheter. Men ifall dessa erfarenheter skulle stämma överens med idealtyperna sätt att agera är inte alls säkert. Några i studien lyfter vid olika tillfällen att de saknar kunskap. Intervjuperson 6 om sexuella lekar:

/.../jag skulle vilja veta lite mer, jag känner mig okunnig. Jag skulle vilja veta lite mer/.../ svårt att ta tag i det för jag vet inte riktigt vad jag ska säga eller göra. /.../ under alla dessa 20 år så i alla grupper har man haft någon eller ett par stycken som onanerar ganska öppet. Och det är svårt att veta hur man ska bemöta det /.../ (Intervjuperson 6)

En nyexaminerad har ofta små erfarenheter av arbete i förskolan. Då blir skillnaden i agerande/förhållningssätt enorm mellan en nyexaminerad som fått utbildning om barns sexualitet och en som inte fått det. Den utbildade vet första gången ett barn till exempel onanerar, att detta är vanligt bland barn och hur den ska förhålla sig i situationen. En nyexaminerad som inte fått utbildning om barns sexualitet vet inte ifall det är vanligt att barn onanerar eller hur den ska förhålla sig till det. Har arbetsgruppen dessutom aldrig diskuterat ett gemensamt förhållningssätt så är personen relativt rådlös i situationen.

Med tanke på vad kommit fram till ovan så är det av största vikt att personal i förskolan har kunskap om barn sexualitet. Ytterligare en anledning är föräldrar. I arbete med självbild/identitet och könsroller upplever de flesta i studien stöd från föräldrarna. De föräldrar som inte är stöttande är föräldrar tycker inte arbetet är viktigt eller är misstänksamma. Då förklarar personalen syftet och vikten av arbetet. Detta har fått föräldrarna att, i de flesta fall, ändra sin ståndpunkt. Personalen kan genom sin utbildning men även med stöd av Lpfö98 förklara för föräldrarna vad arbetet innebär, hur de tänker och vad syftet är. I arbete med barn sexualitet finns varken kunskap eller läroplan att stötta sig mot. Personalen tar därför sällan upp barnens sexualitet med föräldrarna och arbetar heller inte med detta på förskolan. Det är nog troligt att fler föräldrar skulle protestera mot arbete med barns sexualitet än arbete mot traditionella

könsroller men har personalen kunskap och läroplanen i ryggen så kan de peka på vikten av arbetet så skulle föräldrarna troligtvis ändra ståndpunkt även i denna fråga.

Föräldrarna känner sina barn bäst men förskolans personal har utbildning och starten av det livslånga lärandet som sin arbetsuppgift. Min upplevelse är att dessa två delar (kunskap och uppdrag) gör att föräldrar lyssnar på vad förskolans personal har att säga om deras barn och om det arbete de driver, om personalen saknar detta lyssnar inte föräldrarna i samma utsträckning. Därför behöver personal i förskolan både kunskap och uppdrag för att våga prata med föräldrarna om barns sexualitet och övertyga de föräldrar som behöver övertygas, om att arbete med barns sexualitet är viktigt

Kapitel 6: Avslutande diskussion

I detta kapitel diskuteras de resultat, som presenterades i föregående kapitel, i förhållande till uppsatsens frågeställningar. Sedan diskuteras hur uppsatsens olika val påverkat resultatet i förhållande till uppsatsens syfte. Slutligen diskuteras resultatens betydelse för lärarprofessionen.

6.1 Uppsatsens frågeställningar

Här diskuteras resultaten på uppsatsens frågeställningar:

6.1.1 Förhållningssätt, medvetet arbete, föräldrar, kunskap och styrdokument

Idealtyperna menar att personal i förskolan bör ha kunskap om och diskuterat barns sexualitet med varandra samt kommit fram till ett gemensamt förhållningssätt. Förhållningssätt kan vara bara ett förhållningssätt men kan också innebära att personalen faktiskt arbetar medvetet med barnens sexualitet.

Min studie visar att personal i förskolan sällan diskuterat barns sexualitet i andra sammanhang än när de ska lösa ett uppkommet problem. Ingen förskola som uttrycker att de arbetar med barns sexualitet. De flesta arbetar med flera av arbetssätten som presenterats i idealtyperna, men ingen har som syfte att ge barnen kunskap, styrka och trygghet i sin sexualitet. Ingen av intervjupersonerna förnekar att barn har en sexualitet eller sätter negativa stämplat på den. De arbetar helt enkelt inte medvetet med den.

Det är tydligt att det saknas kunskap och gemensamt förhållningssätt i arbetet med barns sexualitet. Personalen är inte ovillig att arbeta med frågorna på det som idealtyperna förespråkar, men de har inte kunskapen hur de ska göra. De inte diskuterat saken med varandra. De skulle komma långt genom att diskutera barns sexualitet med varandra. Att skaffa sig kunskap skulle göra dem starka och säkra, de skulle då arbeta målinriktat och enkelt förklara arbetets syfte och angelägenhet för undrande föräldrar.

Den problematik som tas upp handlar ofta om föräldrar. Även om förskolorna i studien inte upplever sig ha stora barngrupper, strikt religiösa föräldrar eller föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk. Detta är inte en problematik som finns på förskolorna. Personalen upplever ändå att det är pinsamt och känsligt att diskutera barnens sexualitet med föräldrarna. Personalen

saknar med stor sannolikhet kunskap om barns sexualitet, då det inte ingår i deras utbildning, och sätter inte ihop den med barnets övriga utveckling. En öppen dialog med föräldrarna där personalen talar om vikten av arbete med barns sexualitet skulle också överbrygga många broar. Om föräldrarna fick veta hur personalen, som är utbildad, ser på arbetet så skulle säkert många förstå och stötta arbetet. Personalen skulle också kunna möta föräldrarnas frågor och åsikter och hitta en gemensam lösning. Alla föräldrar vill sitt barns bästa, om det innebär att förskolan till exempel lär dem hur ett barn blir till, att de har rätt att bestämma över sin egen kropp och att två av samma kön kan bilda familj och att denna kunskap skulle göra barnen starka att klara situationer som de möter i framtiden, så skulle nog de flesta föräldrar tycka det var bra, i alla fall föräldrar i Linnéstaden.

Att stärka barnens självkänsla/ identitet och arbeta mot traditionella könsroller är ett självklart arbete i förskolan och något som personalen arbetar medvetet med. Dessa ämnen har de diskuterat med varandra och har ett gemensamt förhållningssätt till. Vid frågor som mer specifikt behandlar sexualitet, som sexualundervisning, nakenhet, beröring och förebyggande arbete mot sexuella övergrepp, då är personalen inte lika säkra och samspelta. Kunskapen och självsäkerheten i arbetet är liten. Arbeta med dessa frågor sker när situationen dyker upp. Arbeta med självkänsla, identitet och könsroller finns tydligt belyst i läroplanen för förskolan som kom 1998. Självkänsla och identitet är som sagt ett självklart arbete i förskolan och sedan läroplanen kom har även arbete med könsroller blivit det. Personal har utbildats i detta och flera böcker har skrivits på ämnet. Kanske behövs även att barns sexualitet skrivs in i läroplanen för att arbetet ska bli en självklarhet. Först då skulle det bli obligatoriskt att arbeta med barns sexualitet och personalen skulle få utbildning på området.

Den forskning om ungdomar och sexualitet som forskare vid Lunds Universitet presenterat under våren och som visar som bl.a. visar att många har sex mot sin vilja och berättar inte om övergrepp för vuxna,¹¹⁸ är ett kvitto av på vad frånvaro av arbete med barns sexualitet i förskolan innebär. Självklart har skolan och gymnasiet arbete med sexualitet också betydelse, grunden skapas dock i förskolan, och vill vi ha en förändring för våra ungdomar så måste vi börja när de är små och går i förskolan. Men då behövs kunskap och en läroplan som kan leda personalen i sitt arbete. Först då blir arbetet med barn sexualitet medvetet och målinriktat och personalen kan självsäkert förklara syfte och vinning för undrande föräldrar. Det kanske tar 10 år innan arbete

¹¹⁸ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/vanligt-att-unga-har-oonskat-sex-1.863673>

med barns sexualitet, liksom arbetet mot traditionella könsroller, fått en självklar plats i förskolan. Ett arbete som ger barnen kunskap, styrka och trygghet i sin sexualitet och som är väl värt mödan.

6.1.2 Problem med idealtyperna

De idealtyper som presenterades i kapitel 2 är i dagsläget långt ifrån möjliga att genomföra i sin helhet i dagens förskola. Problemet är inte personalen, ifall dessa fick kunskap skulle många gladeligen arbeta med barns sexualitet. Självklart skulle det liksom i arbetet med de traditionella könsrollerna finns personal som skulle ta lite längre tid på sig att förstå och acceptera vikten av detta arbete, en del skulle aldrig förstå det. Problemet är föräldrar, precis som personalen tar upp. Personal i förskolan måste stå starka och samspela med föräldrar. Självklart så kan det vara svårt med föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk, och en kultur som skulle motsätta sig flera delar av arbetet. Men personal i förskolan har alltid fått förhålla sig till föräldrar och i detta fall är det viktigaste att hitta den kompromiss som gynnar barnet mest. Idealtyperna får revideras av personalen för att passa varje förskola, dess personal, barn och föräldrar. Men som sagt det är svårt att göra något utan kunskap eller gemensam diskussion och stöd från läroplanen.

6.2 Uppsatsens val

Här diskuteras val jag gjort i uppsatsen i förhållande till uppsatsens syfte.

Jag har gjort en beskrivande studie med kritiska fall under gynnsamma omständigheter. Jag valde att göra kvalitativa, halvstrukturerade intervjuer med personal i 6 av Linnéstadens förskolor. I min intervjuguide hade jag 7 olika teman. Mitt resultat analyserade jag med hjälp av idealtyper.

Valen som gjorts i uppsatsen har inneburit att syftet uppfylldes. Att intervjua personalen upplevdes som rätt metod för att ta reda på hur personalen arbetar. Hade det funnits förskolor som uttalat arbetar med barns sexualitet så hade andra metoder kunnat övervägas, till exempel deltagande observation. Att välja kritiska fall under gynnsamma omständigheter och därmed Linnéstaden som stadsdel fyllde också sitt syfte. Där hade förskolorna varken föräldrar med annan etnisk bakgrund än svensk eller stora barngrupper. Föräldrarna upplevs som öppna, intresserade och stöttande. Det vill säga de mest gynnsamma omständigheterna för arbete med barns sexualitet fanns där. Idealtyperna var ett bra verktyg för analysen av resultatet då dessa visade hur personalen arbetade med olika arbetssätt som fanns i dessa men att de inte medvetet

arbetar med detta samt vad det kan bero på. Idealtyperna var även ett bra verktyg för utformandet av intervjuguiden, vilken upplevdes som täckande för att uppfylla syftet.

Det skulle vara intressant att utbilda personal på förskolorna i denna studie och sedan göra en studie hur idealtyperna tillämpas. Hur stor vikt kunskap har i arbetet med barns sexualitet. Det skulle också vara intressant att göra en jämförelse med en annan stadsdel för att se skillnader och likheter. Den studien skulle med fördel kunna läggas i en stadsdel där minst gynnsamma omständigheter rådde för att se skillnaden i personalen möjligheter att arbeta enligt idealtyperna.

6.3 Resultatens betydelse för lärarprofessionen

Denna studie har stor betydelse för lärarprofessionen då det tidigare inte gjorts någon studie som belyser förskolans arbete med barns sexualitet. Min studie visar på vikten av att personalen i förskolan har kunskap inom barns sexualitet samt att de diskuterar detta i arbetslaget. Först då finns goda möjligheter att målinriktat genomföra ett arbete som ger barnen kunskap, styrka och trygghet i sin sexualitet. Det är också då som personalen kan framhäva vikten av arbetet för föräldrarna. Därför skulle jag se att ”ge barnen kunskap, styrka och trygghet i sin sexualitet” skrevs in som ett eget mål i läroplanen för förskolan. Då stärks vikten ytterligare för utbildningar och förskolor att arbeta med barns sexualitet.

Kapitel 7: Referenser

7.1 Artiklar

Friedrich, William.N; Fisher, Jennifer; Broughton, Daniel; Houston, Margaret; Shafran, Costance. R (1998): "Normative sexual behavior in children: A contemporary sample". *Pediatrics*, vol 101, no 4

Larsson, IngBeth; Svedin Carl-Göran (2001): "Sexual behaviour in Swedish preschool children, as observed by their parents". *Acta Paediatrica*, 90, pp 436-444.

Lindblad, Frank; Gustafsson, Per; Larsson, IngBeth; Lundin, Björn (1995): "Preschooler´s sexual behavior at daycare centers: an epidemiological study". *Child Abuse & Neglect*, vol 19, no 5, pp 569–577

7.2 Böcker

Akseldotter, Kaisu (1993): *Små barns signaler om sexuella övergrepp. Handbok för förskolan*. Stockholm: Rädda Barnen

Birgerstam, Pirjo (red.) (1997): *Kvinnligt och manligt i förskolan*. Lund: Studentlitteratur

Dahlén, Sandra (2006): *Hetero*. Stockholm: Tiden

Ekelund, Gabriella & Dahlöf, Annamaria.(2005): *Skarpa lägen*. Stockholm: Sveriges Utbildningsradio AB

Ekegren, Ann-Marie & Hinnfors, Jonas (2006): *Uppsatshandbok – Hur du lyckas med din uppsats*. Lund: Studentlitteratur

Eriksson, Majvor (1998): *Våga se – Kunna handla: Vad är förebyggande arbete med barn?* Oskarshamn: Tryckeri AB Primo

Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Lena Wängnerud (2007): *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Tredje upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB

- Giddens, Anthony (2007): *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur
- Gillham, Bill (2008): *Forskningsintervjun - tekniker och genomförande*. Lund: Studentlitteratur
- Helén, Eva & T Granholm, Magdalena (2007): *På genusäventyr. Metodbok för drama och genus i förskolan*. Stockholm: Natur och Kultur
- Helmius, Gisela (2002): ”Psykosexuell utveckling i barna- och ungdomsåren”. I: Lundberg, Per Olov (red): *Sexologi*. Stockholm: Liber AB
- Johansson, Eva (2008): ”Gustav får visst sitta i tjejsoffan!” *Etik och genus i förskolebarns världar*. Stockholm: Liber AB
- John, Charlotta & von Sabljar, Pamela (2003): *Elfte stget – vägen dit*. Helsingborg?? Grafisk produktion: Gondolin, Stehag, tryckt i Polen
- Kåreland, Lena & Lindh-Munther, Agneta (2005): Om läsning och könsmönster i förskolan. I Kåreland, Lena (red.) (2005): *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och Kultur
- Kåreland, Lena & Lindh-Munther, Agneta (2005): Förskolan som litterär miljö. I Kåreland, Lena (red.) (2005): *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och Kultur
- Larsson, IngBeth (red.) (1994): *Är det normalt eller...? Om förskolebarns sexuella beteende, vuxnas attityder och nya forskningsresultat*. Stockholm : Allmänna Barnhuset
- Mathiasson Thorbert, Eva (2006): *Hjärttestunder – livskunskap i förskolan*. Malmö: Malmö Stad
- Odelfors, Birgitta (1998): *Förskolan i ett könsperspektiv. Att göra sig hörd och sedd*. Lund: Studentlitteratur
- Olofsson, Britta (2007): *Modiga prinsessor och ömsinta killar – genusmedveten pedagogik i praktiken*. Stockholm: Lärarförbundets förlag

Sandström – Taylor, Solveig (1993): *Den största bemligheten: En bok om sexuella övergrepp och hur de kan förebyggas*. Stockholm: Informationsförlaget Heimdahls AB

Starrin, Bengt & Renck, Barbro (1997): Den kvalitativa intervjun. I: Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur

Svaleryd, Kajsa (2002): *Genuspedagogik. En tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga*. Stockholm: Liber AB

Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007): *Att fråga och att svara – Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber AB

Trost, Jan (2005): *Kvalitativa intervjuer*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur

Völker, Kerstin (2002): "Förebyggande arbete". I: Svedin, Carl Göran & Banck, Lena (red.): *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar*. Lund: Studentlitteratur

Wahlström, Kajsa (2003): *Flickor, pojkar och pedagoger*. Stockholm: Sveriges Utbildningsradio AB

7.3 Rapporter

Kosztovics, Anna (2003): *Barns sexualitet*, Malmö: RFSU Malmö

Larsson, IngBeth (2000): *Barns sexualitet och sexuella beteende*. Stockholm: Socialstyrelsen

Skolverket (2005): *Skolverkets allmänna råd och kommentarer. Kvalitet i förskolan*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer

SOU 2006:75 *Jämställd förskola – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*

7.4 Uppsatser

Eriksson, Birgitta (2005): *Förskolans roll i det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp*. Umeå: Umeå Universitet

Gäredal, Magnus (2006): *Genusstrukturer i förskolemiljö - En studie av förskolepersonals inställning och attityd till barnens kön*. Uppsala: Uppsala universitet

Mårtensson, Heléne & Rosengren, Katharina (2007): *Varför är det ingen som reagerar? En studie om vilken kunskap förskollärare har om barns tecken på sexuella övergrepp*. Malmö: Malmö högskola

7.5 Övrigt

Dagens nyheter 090512: "Vanligt att unga har oönskat sex" (090525):

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/vanligt-att-unga-har-oonskat-sex-1.863673>

Definition av sexualfysiologi från Svenska akademins ordbok (090311):

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

Läroplanen för förskolan, Lpfö98 (090311):

<http://www.skolverket.se/sb/d/155>

Skollagen (050524):

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&dok_id=SFS1985:1100&rm=1985&bet=1985:1100

Statistik från Göteborgs Stads hemsida (090329):

<http://www4.goteborg.se/prod/G-info/statistik.nsf>

Serviceguiden för Göteborgs Stad (090318):

<http://www.goteborg.se/wps/portal/ServiceGuide>

WHO:s definition av sexualitet (090304):

<http://www.sida.se/sida/jsp/sida.jsp?d=168&a=32155>

Kapitel 8: Bilagor

8.1 Bilaga 1: Uträkningar för urvalsprocessen

De uträkningar som presenteras i min urvalsprocess grundas på uppgifter på Göteborgs stads hemsida.¹¹⁹ Jag har sedan gjort uträkningarna med hjälp av miniräknare.

Tabell 1: Antal barn i förskolor i kommunal respektive enskild regi mätt i procent (2008-10-15)

Stadsdel	Kommunala förskolor Antal	Kommunala förskolor Procent	Enskilda förskolor Antal	Enskilda förskolor Procent	Totalt
Härlanda	696	80 %	172	20 %	868/100 %
Örgryte	1076	84 %	208	16 %	1284/100 %
Linnéstaden	993	70 %	416	30 %	1409/100 %
Majorna	952	76 %	299	24 %	1251/100 %
Älvsborg	815	78 %	235	22 %	1050/100 %
Askim	1092	78 %	305	22 %	1397/100 %
Södra Skärgården	190	84 %	35	16 %	225/100 %
Torslanda	1674	94 %	98	6 %	1772/100 %
Kärra-Rödbo	706	96 %	26	4 %	732/100 %

¹¹⁹ <http://www4.goteborg.se/prod/G-info/statistik.nsf>

Tabell 2: Förskoleavdelningarnas storlek (kommunala och enskilda) i antal/procent (2008-10-15)

Stadsdel	-15 barn	16-17 barn	18-20 barn	21-25 barn	26 barn-	Totalt antal avd.	0-3 års-avd. ¹²⁰	Totalt -17 barn	Avd. med -17 barn ¹²¹
Härlanda	14 st 27,5 %	6 st 11,8 %	28 st 54,9 %	2 st 3,9 %	1 st 1,9 %	51 st 100 %	5 st 9,8 %	20 st 39,1 %	15 st 32,6 %
Örgryte	16 st 22,5 %	25 st 35,2 %	12 st 17 %	15 st 21,1 %	3 st 4,2 %	71 st 100 %	16 st 22,5 %	41 st 57,7 %	25 st 45,5 %
Linnéstaden	26 st 31,7 %	25 st 30,5 %	16 st 19,5 %	15 st 18,3 %	0 st 0 %	82 st 100 %	18 st 21,9 %	51 st 62,1 %	33 st 51,5 %
Majorna	32 st 41 %	15 st 19,2 %	17 st 21,8 %	14 st 18 %	0 st 0 %	78 st 100 %	18 st 23,1 %	47 st 60,2 %	29 st 48,3 %
Älvsborg	16 st 27,1 %	3st 5,1 %	33 st 55,9 %	6 st 10,2 %	1 st 1,7 %	59 st 100 %	14 st 24 %	19 st 32 %	5 st 11 %
Askim	19 st 23,4 %	22 st 27,2 %	30 st 37 %	8 st 9,9 %	2 st 2,5 %	81 st 100 %	16 st 19,7 %	41 st 50,6 %	25 st 38,5 %

Tabell 3: Utbildningsnivå i antal och procent (2007-12-31)

Stadsdel	Antal personer mellan 25-65 år	Antal personer med eftergymnasialutb. på minst 3 år	Personer med eftergymnasialutb. på minst 3 år i procent
Örgryte	20 176 st	8 182 st	40,5 %
Linnéstaden	20 271 st	9 194 st	45,5 %
Majorna	18 750 st	7 361 st	39,2 %

Tabell 4: Antal barn per heltidsanställd, kommunal och enskild regi samt totalt

Stadsdelar	Kommunal regi	Enskild regi	Totalt
Örgryte	5,0 st	5,7 st	5,35 st
Linnéstaden	5,5 st	5,8 st	5,65 st
Majorna	5,3 st	5,5 st	5,4 st

¹²⁰ Avdelningar med upp till 16 barn i åldern 0-3 år

¹²¹ Totalt antal avdelningar med upp till 17 barn borträknat avdelningar med upp till 16 barn å åldern 0-3 år.
Det vill säga avdelningar med barn mellan 1-5 år eller 3-5 år.

8.2 Bilaga 2: Brev till rektor/föreståndare

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Samhällsvetenskapliga fakulteten

Hej!

Mitt namn är Linnéa Macellaro och jag studerar lärarprogrammet vid Göteborgs universitet, där jag under våren skriver uppsats i samhällskunskap. För mig är det roligaste och mest utvecklande arbete som finns, att arbeta i förskolan. Därför var det självklart att min uppsats skulle beröra förskolan och dess arbete. Uppsatsens ämne är "Förskolans arbete med barns sexualitet".

Målet med studien är att ta reda på hur personal i förskolan arbetar med barns sexualitet. Detta innefattar flera ämnen, bland annat genusarbete och arbete mot sexuella övergrepp.

För att ta reda på hur personalen arbetar är mitt mål att intervjua en person ur personalgruppen på ett antal, noggrant utvalda förskolor i Göteborgs Stad.

Jag har genom denna noggranna urvalsprocess funnit att personal vid er förskola skulle vara mycket intressant och givande att intervjua för min studie. Jag har stor förståelse för arbetet i förskolan då jag själv har arbetat i förskolan. Jag vet därför att det kan vara svårt att få tid över, men jag hoppas ändå att det ska vara möjligt att få intervjua en person i er personalgrupp.

Intervjun tar cirka 1 timme och ställer inga krav på den intervjuade mer än att den är villig att dela med sig av sina tankar och eventuella erfarenheter runt förskolans arbete med barns sexualitet.

För de förskolor och den personal som deltar i studien kommer fullständig konfidentialitet att råda. Inga namn på förskolor, personal, eller andra uppgifter som gör att förskolor eller personal kan identifieras, kommer att finnas i redovisningen av materialet.

De personalgrupper som tar sig tid att delta kommer jag att bjuda på hembakt fikabröd!

Min handledare är doktorand Karl Malmqvist vid Sociologiska institutionen vid Göteborgs Universitet tel. xxx.

Jag kommer att ringa till er om några dagar och ser fram emot vidare kontakt.
Kontakta mig gärna innan dess om ni har frågor eller vill anmäla ert intresse att delta i studien.

Med vänlig hälsning

Linnéa Macellaro
E-post: xxx
Telefon: xxx

8.3 Bilaga 3: Intervjupersonerna och förskolorna

Jag har intervjuat 6 personer på 6 olika förskolor, dessa var både kommunala och enskilda. Intervjupersonerna var mellan 29-54 år och hade alla förskollärarexamen, en del hade även en lärarexamen. De hade tagit sin examen år 1978, 1985, 1994, 2001 (2stycken) och 2003. De hade arbetat 30, 20, 8, 7 (2 stycken) eller 6 år. Samtliga intervjupersoner var kvinnor.

Ingen förskola hade någon särskild pedagogisk inriktning, men några av dem arbetade med extra fokus på några ämnen som till exempel: känslor, empati och genus. Alla förskolor utom en hade en barngrupp på mellan 16-18 barn. Den sjätte hade 23 barn men då endast äldre barn. De övriga hade åldersspannet 1-5 år. Barn per heltidsanställd varierar mellan 5,0 och upp till 7,6. Där den högsta siffran representerar en förskola med 23 äldre barn på 3 heltidsanställda. Dock är dessa tal lite problematiska, då en del förskolor löst det så att de har 4 personal den tiden det är full barngrupp, men den sammanlagda är tjänstgöringsgraden endast 3,1 på 17 barn. Detta innebär 5,5 barn per heltidsanställd. Medan 4 personal på 17 barn vilket innebär 4,25 barn per vuxen.

8.4 Bilaga 4: Samtycke

Samtycke för deltagande i intervjustudie våren 2009

Jag har läst igenom de forskningsetiska principerna (se bilaga) och ger mitt samtycke till deltagande i intervjustudien "Förskolans arbete med barns sexualitet". Jag godkänner att intervjun spelas in med hjälp av diktafon.

Göteborg _____

Underskrift: _____

Namnförtydligande: _____

8.5 Bilaga 5: Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning från Vetenskapsrådet¹²²

Informationskravet¹²³

Forskaren skall informera undersökningsdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande. De skall upplysas om att deltagandet är frivilligt och om att de har rätt att avbryta sin medverkan. Informationen skall omfatta alla de inslag i den aktuella undersökningen som rimligen kan tänkas påverka deras villighet att delta.

Samtyckeskravet¹²⁴

Forskaren skall inhämta undersökningsdeltagares samtycke. I vissa fall bör samtycke dessutom inhämtas från förälder/vårdnadshavare (t.ex. om de undersökta är under 15 år och undersökningen är av etiskt känslig karaktär).

De som medverkar i en undersökning skall ha rätt att självständigt bestämma om, hur länge och på vilka villkor de skall delta. De skall kunna avbryta sin medverkan utan att detta medför negativa följder för dem.

I sitt beslut att delta eller avbryta sin medverkan får inte undersökningsdeltagarna utsättas för otillbörlig påtryckning eller påverkan. Beroendeförhållanden bör heller inte finnas mellan forskaren och tilltänkta undersökningsdeltagare.

Konfidentialitetskravet¹²⁵

Alla uppgifter om undersökningsdeltagare skall hanteras på ett sådant sätt att enskilda människor inte kan identifieras av utomstående. I synnerhet gäller detta uppgifter som kan uppfattas vara etiskt känsliga. Detta innebär att det skall vara praktiskt omöjligt för utomstående att komma åt uppgifterna.

Nyttjandekravet¹²⁶

Insamlade uppgifter för forskningsändamål, får inte användas eller utlånas för kommersiellt bruk eller andra icke-vetenskapliga syften.

¹²² http://www.vr.se/download/18.7f7bb63a11eb5b697f3800012802/forskningsetiska_principer_tf_2002.pdf

¹²³ Vetenskapsrådet, 2002, s. 7

¹²⁴ Vetenskapsrådet, 2002, s. 9-10

¹²⁵ Vetenskapsrådet, 2002, s. 12

¹²⁶ Vetenskapsrådet, 2002, s. 14

Personuppgifter insamlade för forskningsändamål får inte användas för beslut eller åtgärder som direkt påverkar den enskilde (vård, tvångsintagning, etc.) utom efter särskilt medgivande av den berörda.

8.6 Bilaga 6: Intervjuguide

Information till den intervjuade: Intervjun börjar med några inledande bakgrundsfrågor. Sedan går vi in på själva intervjun som innehåller sju olika teman som alla inleds med en öppen fråga. Du svarar så bra du kan och kom ihåg att det inte finns några rätt eller fel utan jag är intresserad av dina tankar, upplevelser och erfarenheter. Jag ställer kanske någon, några följdfrågor eller stämmer av att jag förstått dig rätt innan vi går vidare till nästa tema. Hur känns det? Har du några frågor innan vi börjar?

Inledande frågor:

- Vilken utbildning har du? Examensår? Arbetsår?
- Ålder
- Kort om denna förskola, enskild, kommunal, särskild inriktning, antal barn/pedagoger.

Tema 1: Synen på sexualitet (i stort, allmänt)

- Vad tänker du på när du hör ordet sexualitet? (Kort)
- Om du tänker på barns sexualitet, vad tänker du då?

I denna studie utgår jag från att sexualitet innefattar: Sexualkunskap, nakenhet, könsroller, beröring, njutning, självbild och identitet. Utifrån detta kommer de sex följande temana som vi kommer att gå igenom.

Tema 2: Sexualundervisning

FRÅGA: Många barn får syskon under sin tid på förskolan, då kommer kanske frågor om hur barn blir till, samlag och kärlek upp, hur arbetar ni med dessa frågor?

Vad är dina tankar och erfarenheter? GE EXEMPEL

Underfrågor (vad jag vill veta):

- Finns planerade aktiviteter? När? Hur ofta? SYFTE?
- Finns gemensamt förhållningssätt? Hur kom ni fram till detta? Nedskrivet? SYFTE?
- Finns medvetenhet/förhållningssätt från utbildning eller dylikt? (ej gemensamt)
- Finns problematik/svårigheter? Ex. Tid, pengar, föräldrar, utbildning/kompetens, material, oense i personalgruppen, barngruppen.
- Känns arbetet inte relevant? Varför?

Tema 3: Nakenhet

FRÅGA: Hur arbetar ni med nakenhet?

Vad är dina tankar och erfarenheter? GE EXEMPEL

Underfrågor (vad jag vill veta):

- Finns planerade aktiviteter? När? Hur ofta? SYFTE?

- b) Finns gemensamt förhållningssätt? Hur kom ni fram till detta? Nedskrivet? SYFTE?
- c) Finns medvetenhet/förhållningssätt från utbildning eller dylikt? (ej gemensamt)
- d) Finns problematik/svårigheter? Ex. Tid, pengar, föräldrar, utbildning/kompetens, material, oense i personalgruppen, barngruppen.
- e) Känns arbetet inte relevant? Varför?

Tema 4: Benämning

FRÅGA: Hur arbetar ni med benämning av barnens könsorgan?

Vad är dina tankar och erfarenheter? GE EXEMPEL

Underfrågor (vad jag vill veta):

- a) Finns planerade aktiviteter? När? Hur ofta? SYFTE?
- b) Finns gemensamt förhållningssätt? Hur kom ni fram till detta? Nedskrivet? SYFTE?
- c) Finns medvetenhet/förhållningssätt från utbildning eller dylikt? (ej gemensamt)
- d) Finns problematik/svårigheter? Ex. Tid, pengar, föräldrar, utbildning/kompetens, material, oense i personalgruppen, barngruppen.
- e) Känns arbetet inte relevant? Varför?

Tema 5: Motverka traditionella könsroller/genuspedagogik

FRÅGA: Hur arbetar ni med att motverka traditionella könsroller enligt uppdraget från Lpfö98?

Vad är dina tankar och erfarenheter? GE EXEMPEL

Underfrågor (vad jag vill veta):

- a) Finns planerade aktiviteter? När? Hur ofta? SYFTE?
- b) Finns gemensamt förhållningssätt? Hur kom ni fram till detta? Nedskrivet? SYFTE?
- c) Finns medvetenhet/förhållningssätt från utbildning eller dylikt? (ej gemensamt)
- d) Finns problematik/svårigheter? Ex. Tid, pengar, föräldrar, utbildning/kompetens, material, oense i personalgruppen, barngruppen.
- e) Känns arbetet inte relevant? Varför?

Tema 6: Självbild och identitet

FRÅGA: Hur arbetar ni med barnens självbild och identitet?

FRÅGA: Hur arbetar ni med barnens självbild och identitet när det handlar om sexualitet och sexuella aktiviteter?

Vad är dina tankar och erfarenheter? GE EXEMPEL

Underfrågor (vad jag vill veta):

- a) Finns planerade aktiviteter? När? Hur ofta? SYFTE?
- b) Finns gemensamt förhållningssätt? Hur kom ni fram till detta? Nedskrivet? SYFTE?
- c) Finns medvetenhet/förhållningssätt från utbildning eller dylikt? (ej gemensamt)
- d) Finns problematik/svårigheter? Ex. Tid, pengar, föräldrar, utbildning/kompetens, material, oense i personalgruppen, barngruppen.
- e) Känns arbetet inte relevant? Varför?

Tema 7: Sexuella övergrepp

FRÅGA: Om du tänker på förebyggande arbete mot sexuella övergrepp, hur arbetar ni med detta på denna förskola?

Vad är dina tankar och erfarenheter? GE EXEMPEL

Underfrågor (vad jag vill veta):

- a) Finns planerade aktiviteter? När? Hur ofta? SYFTE?
- b) Finns gemensamt förhållningssätt? Hur kom ni fram till detta? Nedskrivet? SYFTE?
- c) Finns medvetenhet/förhållningssätt från utbildning eller dylikt? (ej gemensamt)
- d) Finns problematik/svårigheter? Ex. Tid, pengar, föräldrar, utbildning/kompetens, material, oense i personalgruppen, barngruppen.
- e) Känns arbetet inte relevant? Varför?